

Bình luận câu ngạn ngữ Việt Nam về sự phê bình và tự phê bình

Lê Thi¹

¹ Viện Nghiên cứu Gia đình và Giới.

Nhận ngày 13 tháng 10 năm 2016. Chấp nhận đăng ngày 15 tháng 11 năm 2016.

Tóm tắt: “Nói người phải nghĩ đến ta/Thử sờ lên gáy xem xa hay gần” là một câu ngạn ngữ lâu đời của người Việt Nam. Câu ngạn ngữ này nói về sự phê bình và tự phê bình với nội dung đơn giản rằng, trước khi phê bình người khác thì ta cần phải tự phê bình mình; cần gắn việc phê bình người khác với tự phê bình mình. Nội dung của câu ngạn ngữ đó là một nguyên tắc ứng xử trong một xã hội văn minh (ứng xử trong các quan hệ xã hội giữa vợ và chồng, giữa cha mẹ và con cái, giữa những người họ hàng với nhau, ứng xử trong cơ quan, trong sinh hoạt nơi cư trú...). Câu ngạn ngữ đó tuy đơn giản nhưng có ý nghĩa sâu sắc. Người Việt Nam hiện nay cần nhận thức và thực hiện triết lý của ông cha thể hiện trong câu ngạn ngữ trên.

Từ khóa: Ngạn ngữ, Việt Nam, nói người, nghĩ đến ta, phê bình, tự phê bình.

Abstract: “When speaking of others, one needs to think about oneself first [for comparison]; Touching one’s own scruff of the neck to see if things said are far or near [to one’s own character/behaviours]”. The proverb is on criticism and self-criticism. It simply means that before criticising anyone, one needs to conduct self-criticism first, and that it is necessary to link criticising others with criticising oneself. The proverb bears in it a principle for behaving in a civilised society - behaving in social relations, between the husband and the wife, the parents and the children, among relatives, coworkers and those living in the same neighbourhood... Being simple as it is, the proverb does bear profound significance. The Vietnamese need to be well aware of and carry out their ancestors’ fine philosophy imbued in the proverb.

Keyword: Proverb, Vietnam, speaking about others, thinking of oneself for comparison, criticism, self-criticism.

Ông cha ta xưa kia chưa nói đến các khái niệm phê bình và tự phê bình như hiện nay. Các cụ ngồi chuyện trò và trao đổi với nhau về kinh nghiệm sống; từ đó xây dựng những câu ngạn ngữ súc tích để truyền cho con cháu đời sau. Đó là những câu châm ngôn nhẹ nhàng, dễ nhớ và hấp dẫn. Khi chưa có

các phương tiện truyền thông hiện đại như ngày nay thì cách làm đó vô cùng hữu ích. Trong bài viết này, chúng tôi đưa ra một số ý kiến bình luận về một câu ngạn ngữ lâu đời của người Việt Nam về sự phê bình và tự phê bình, đó là câu: “Nói người phải nghĩ đến ta/Thử sờ lên gáy xem xa hay gần”.

Câu ngạn ngữ trên là một nguyên tắc ứng xử trong một xã hội văn minh; được nhân dân ta đúc kết từ kinh nghiệm sống trong một thời gian dài đấu tranh gian khổ. Câu ngạn ngữ ấy kêu gọi mọi người trong mọi tầng lớp xã hội trước khi phê bình người khác thì cần phải tự phê bình mình, cần gắn việc phê bình người khác với tự phê bình mình (trong các quan hệ xã hội như quan hệ giữa vợ và chồng, giữa cha mẹ và con cái, quan hệ giữa những người họ hàng với nhau, trong giao tiếp, trong cơ quan, trong sinh hoạt nơi cư trú...).

Trong gia đình giữa vợ và chồng, giữa bố mẹ và con cái thường có sự phê bình (góp ý) nhau. Sự phê bình giữa vợ và chồng cần dựa trên tình cảm giữa đôi bên, đặc biệt cần dựa trên ý thức trách nhiệm của từng người đối với nuôi dạy con cái. Người chồng có đối xử với vợ một cách công bằng hay không? Phải chăng chồng đổ lỗi cho vợ? Phải chăng người vợ vừa phải làm việc để sinh sống, vừa phải lo việc gia đình, trong khi người chồng lại ít giúp đỡ? Phải chăng ngoài giờ làm việc, chồng thường chơi bời với bạn bè ở các quán ăn, tiêu tốn tiền của gia đình, bỏ bê công việc gia đình? Những vấn đề này thường nảy sinh trong quan hệ vợ chồng. Về các vấn đề đó, nhiều cặp vợ và chồng thường hay phê bình lẫn nhau. Phê bình nhau hay góp ý cho nhau là cần thiết nhưng khi phê bình nhau thì trước hết vợ và chồng cần tự phê bình mình. Điều đó làm cho sự phê bình người khác trở nên khách quan hơn.

Đối với con cái, cách đối xử của cha mẹ rất quan trọng. Trẻ em thiếu kinh nghiệm sống, còn nhỏ tuổi nên dễ mắc các khuyết điểm (trong sinh hoạt thường ngày, hay trong học tập...). Khi trẻ em mắc khuyết điểm, một số bố mẹ thường quát mắng hoặc dùng bạo lực để dạy con. Một số trẻ em không đồng ý với cách đối xử của bố mẹ chúng, cho rằng bố mẹ chưa thông cảm với

những khó khăn mà chúng đang gặp phải (ở lớp học, trường học, ngoài xã hội...). Từ đó chúng có thể trở nên tiêu cực (như gian dối, dấu giếm khuyết điểm mắc phải, làm các việc xấu...); có thể trở nên buồn rầu, trầm cảm. Điều đó ảnh hưởng xấu đến sức khỏe, kết quả học tập cũng như việc rèn luyện đạo đức, nhân cách của chúng. Như vậy, tuy phê bình con cái có mục đích tốt nhưng cách thức phê bình cần phải phù hợp mới có được hiệu quả cao trong giáo dục con cái. Hơn nữa, trước khi phê bình con cái, bố mẹ cần phải tự phê bình mình, cần xem lại cách giáo dục con cái của mình có điều gì chưa phù hợp, chưa đúng.

Đối với họ hàng nội ngoại cũng vậy, ở đó cũng cần có sự góp ý, phê bình nhau. Nhiều người rất tích cực giúp đỡ họ hàng, quan tâm đến công việc chung của họ hàng. Một số người thì không như vậy; họ không giúp đỡ họ hàng, không quan tâm đến công việc chung của họ hàng nhưng lại hay phê bình người khác; họ “nói người” (phê bình người khác) nhưng lại không “nghĩ đến ta” (không tự phê bình mình).

Trong giao tiếp (ngoài xã hội, ở cơ quan công tác, ở địa phương mình sinh sống...), mỗi người cần có cách ứng xử đúng đắn, đúng mực và lịch sự; không được nhận xét người khác tùy tiện. Mỗi người cần thừa nhận và đánh giá đúng những ưu điểm và khuyết điểm của người khác, đặc biệt những khuyết điểm có ảnh hưởng đến bản thân mình; cần tôn trọng sự khác biệt trong tính cách của người khác để họ tôn trọng sự khác biệt trong tính cách của cá nhân mình. Đó là nguyên tắc ứng xử trong xã hội văn minh. Nguyên tắc đó đã được chứa đựng trong câu ngạn ngữ: “Nói người phải nghĩ đến ta/Thử sờ lên gáy xem xa hay gần”. Trước đây và ngay cả hiện nay nhiều người thường tự đánh giá mình cao; cho rằng người khác có nhiều khuyết điểm, còn

mình có nhiều ưu điểm (tự cho rằng khuyết điểm của mình có lý do khách quan tạo nên...). Họ thường hay phê bình người khác (cho rằng người khác có thiếu sót này, nhược điểm kia) mà không chịu tự phê bình mình. Sờ lên gáy mình là dễ dàng và gần gũi nhất. Sờ lên gáy mình sẽ thấy mình đầy khuyết điểm, khuyết điểm của mình có khi nhiều hơn, nặng hơn người khác. Nhưng họ lại không “sờ lên gáy mình”, họ biện hộ cho những khuyết điểm của mình (hoặc tìm cách dấu giếm khuyết điểm của mình để người khác không nhìn thấy). Họ không biết gắn việc phê bình người khác với tự phê bình mình. Họ không hiểu và không thực hiện câu ngạn ngữ “Nói người phải nghĩ đến ta/Thử sờ lên gáy xem xa hay gần”

Trong quan hệ xã hội ở cơ quan và nơi cư trú, mỗi người cần biết thương lượng và thỏa hiệp với những người sống chung quanh. Nhưng thương lượng và thỏa hiệp không phải bằng bất kỳ giá nào mà phải đảm bảo sự công bằng, bảo đảm lợi ích chính đáng của người khác và lợi ích của xã hội. Muốn vậy mỗi người cần phải tự xem xét mình. Nhiều người có lối sống ích kỷ cá nhân. Họ chỉ thu vén cho lợi ích cá nhân mình. Họ coi người xấu và người tốt trong xã hội như nhau. Với sự sai lầm của người khác, họ không góp ý kiến vì để bảo đảm lợi ích của mình. Thái độ thiếu trách nhiệm đó rất nguy hiểm cho xã hội. Nhiều người không những không dám đấu tranh chống cái xấu mà thậm chí còn ủng hộ cái xấu, vì họ nghĩ rằng điều đó giúp họ làm giàu hay đạt được lợi ích nào đó (chức vụ này, cái lợi kia). Với cán bộ chính quyền địa phương nơi cư trú, nếu lợi ích cá nhân của họ vẫn được bảo đảm thì họ mặc kệ cán bộ chính quyền địa phương làm sai. Thái độ mặc kệ là điển hình của chủ nghĩa cá nhân. Đáng tiếc là, số người có lối sống cá nhân chủ

nghĩa như vậy lại khá đông. Họ cho rằng tham gia đấu tranh chống các quan điểm sai là việc của người khác (của các nhà quản lý, nhà khoa học, nhà báo...). Nhưng khi các quan điểm (hay chủ trương, chính sách của các cơ quan trung ương hay các cơ quan chính quyền địa phương, nơi cư trú) ảnh hưởng đến việc của họ (cấm điều này, việc kia...) thì lúc đó họ mới không đứng ngoài cuộc trao đổi ý kiến. Trao đổi ý kiến về quan điểm (hay chủ trương, chính sách) về sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước và địa phương là việc chung của mọi người. Mọi người cần tham gia vì cuộc sống của mình. Những người có trách nhiệm trong việc phổ biến các chính sách của Nhà nước càng cần tham gia đóng góp ý kiến. Bởi vì sau đó, họ là những người có trách nhiệm thực hiện và tổ chức thực hiện các chủ trương, chính sách phát triển kinh tế - xã hội của Nhà nước trung ương và địa phương. Bên cạnh thái độ mặc kệ này là những sự góp ý vô căn cứ của một số người khác trước một sự kiện đã diễn ra. Một số người không hiểu biết rõ sự kiện nhưng cứ tùy tiện phát biểu ý kiến của mình; việc làm đó là hết sức tai hại. Nội dung ý kiến đúng đắn có sức mạnh đoàn kết. Những phát ngôn tùy tiện, không căn cứ, xuyên tạc sự việc có thể tạo ra những mâu thuẫn giữa người và người, làm hại đến xã hội. Như vậy, mỗi người cần thận trọng khi phát biểu ý kiến của mình. Nguyên tắc ứng xử đó đã được ông cha ta chỉ ra trong câu ngạn ngữ “Nói người phải nghĩ đến ta/Thử sờ lên gáy xem xa hay gần”.

Nội dung của câu ngạn ngữ “Nói người phải nghĩ đến ta/Thử sờ lên gáy xem xa hay gần” tuy đơn giản nhưng sâu sắc. Qua câu ngạn ngữ đó, ông cha ta đã đúc kết một nguyên tắc ứng xử quan trọng trong xã hội. Người Việt Nam hiện nay cần nhận thức và thực hiện triết lý sống của ông cha thể hiện trong câu ngạn ngữ trên.

